

УДК 614.2:351.77(477)

DOI 10.11603/1681-2786.2019.2.10488

Н. О. СЛОБОДЯН

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України,
м. Тернопіль, Україна

Мета: виявити проблемні аспекти формування системи громадського здоров'я, проаналізувати сучасний стан розвитку та визначити основні пріоритети у сфері громадського здоров'я.

Матеріали і методи. У дослідженні використано методи аналізу, синтезу та дедукції для виявлення особливостей системи громадського здоров'я в Україні та встановлення цільових орієнтирів щодо здоров'я населення.

Результати. Розглянуто основні проблеми у сфері громадського здоров'я. Система громадського здоров'я як основа профілактичної медицини повинна передбачати основні заходи у сфері охорони здоров'я та бути спрямованою на збереження здоров'я населення і зменшення обсягу витрат на медичне обслуговування.

Існуючі в Україні на сьогодні елементи системи громадського здоров'я діють незлагоджено та потребують оптимізації існуючих ресурсів та суттєвого збільшення ефективності управління ними. Заходи щодо реформування системи охорони здоров'я тільки поглибили кризу профілактичної медицини. Причинами ситуації, яка склалася із станом здоров'я населення, є соціально-економічна криза, несприятлива екологічна ситуація, нездорове харчування, недостатні фізичні навантаження, високий рівень поширеності тютюнокуріння, вживання алкоголю та наркотичних засобів.

Концепція громадського здоров'я в Україні передбачає розвиток регіональних систем громадського здоров'я – створення центрів громадського здоров'я в кожній області. Саме ця нова інституція має стати регіональним координатором заходів громадського здоров'я, бути гнучкою та спроможною в боротьбі як з інфекційними, так і неінфекційними захворюваннями, спрямованою на зміцнення, захист та збереження здоров'я населення, забезпечення визначення соціального детермінанта здоров'я та соціальної справедливості для узгодження дій в усіх секторах державного управління.

Висновки. Оскільки наявна система медичної допомоги в Україні фактично не передбачає профілактичної складової частини, то виникає необхідність визначення нових підходів та розроблення програм для розв'язання проблем у сфері громадського здоров'я і забезпечення функціонування Центру громадського здоров'я МОЗ України як координатора цих програм та проектів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: система громадського здоров'я; Центр громадського здоров'я МОЗ України; Концепція громадського здоров'я.

Кожна людина має невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я та соціальний захист. Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження народу України. Саме це зумовлює важливість впливу держави на процеси, що відбуваються в системі громадського здоров'я.

Враховуючи соціально-політичну значущість та економічну вартість індивідуального та суспільного здоров'я, охорона здоров'я громадян вважається однією з найважливіших функцій сучасної держави, бо саме кількісними і якісними показниками тривалості життя та рівня здоров'я населення, низкою інших показників соціальної політики відрізняються багаті й розвинуті держави світу від бідних і слаборозвинутих [1].

Значення здоров'я людини є у світі настільки важливим, що цей показник входить до індексу людського розвитку – універсального показника рівня розвитку суспільства тієї чи іншої країни світу.

В умовах сьогодення особливого значення набуває формування та розбудова системи громадського здоров'я, яка б забезпечувала зміцнення здоров'я населення, попередження захворювань, збільшення тривалості активного та працездатного віку та заохочення до здорового способу життя шляхом об'єднаних зусиль усього суспільства [5]. При цьому пріоритетна роль повинна відводитися створенню відповідного нормативно-правового поля, адекватному ресурсному забезпеченню та сучасному результативному управлінню.

Важливим є вивчення сучасного світового досвіду функціонування систем громадського здоров'я, їх розвитку та удосконалення для обґрунтування реформаторських змін в Україні.

Громадське здоров'я також характеризує життєздатність всього суспільства як соціального організму і його можливості безперервного гармонійного росту і соціально-економічного розвитку. Рівень громадського здоров'я слугує найбільш

яскравим і всеосяжним показником умов життя і одночасно залежить від них. Рівень здоров'я населення України на сьогодні кваліфікують як незадовільний, оскільки впродовж останнього десятиріччя спостерігають зростання рівня загальної смертності населення, тоді як у країнах Європи, навпаки, відбулося його зниження, а середня тривалість очікуваного життя на 5–10 років менша, ніж в економічно розвинутих європейських державах.

Динаміка втрат життєвого потенціалу, зміна тривалості життя – це саме ті критерії, які дозволяють зрозуміти сутність медико-демографічних явищ, знайти шляхи об'єктивного прогнозування стану громадського здоров'я та розробити заходи для збереження здоров'я [2].

Мета дослідження: виявити проблемні аспекти формування системи громадського здоров'я, проаналізувати сучасний стан розвитку та визначити основні пріоритети у сфері громадського здоров'я.

Постає необхідність узагальнити основні підходи до організації системи громадського здоров'я в Україні, механізми її фінансування; визначити основні зміст, принципи, пріоритети, завдання та основні заходи для вітчизняної системи громадського здоров'я; розкрити основні напрямки державної політики з питань громадського здоров'я.

Матеріали і методи. У дослідженні використано методи аналізу, синтезу та дедукції для виявлення особливостей системи громадського здоров'я в Україні та встановлення цільових орієнтирів щодо здоров'я населення.

Результати дослідження та їх обговорення. Здоров'я населення є однією з найбільших цінностей, необхідною умовою для соціально-економічного розвитку країни. Створення оптимальних умов для реалізації потенціалу кожної особи впродовж всього життя, досягнення європейських стандартів якості життя та благополуччя населення є одними із основних завдань, визначених Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» [4], схваленою указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5, та частиною зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом [7], Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Забезпечення повноцінного життя населення, зміцнення та збереження здоров'я є одними з найважливіших цілей світового суспільства, відображених у засадах європейської політики «Здоров'я – 2020: основи Європейської політики в підтримку дій держави та суспільства в інтересах здоров'я і благополуччя».

Здоров'я населення значною мірою впливає на процеси та результати економічного, соціального

й культурного розвитку країни, демографічну ситуацію та стан національної безпеки, а також є важливим соціальним критерієм ступеня розвитку та благополуччя суспільства [8].

Однак, на жаль, на сьогодні ще зберігається споживче ставлення населення до власного здоров'я, не формується відповідальність і мотивація щодо його збереження та зміцнення. Стан охорони здоров'я відіграє важливу роль у створенні підґрунтя для здоров'я населення, профілактики та лікування поширених захворювань, пропаганди здорового способу життя, зміцнення здоров'я нації та забезпечення безпеки держави [3].

За роки незалежності поодинокі заходи щодо реформування системи охорони здоров'я тільки поглибили кризу профілактичної медицини. З огляду на це нагальною потребою є проведення комплексної реформи системи охорони здоров'я, включно сферу громадського здоров'я.

Уряд ухвалив Концепцію розвитку системи громадського здоров'я. Це допоможе створити єдину систему профілактичної медицини. Пріоритетом розвитку такої системи є принцип, при якому інтереси здоров'я мають враховуватися в усіх сферах державної політики. Концепція визначає засади, напрями, завдання, механізми і строки розбудови системи громадського здоров'я з метою формування та реалізації ефективної державної політики для збереження та зміцнення здоров'я населення. Реалізувати цю концепцію передбачається протягом 2017–2020 рр.

Ця концепція визначає систему громадського здоров'я як комплекс інструментів, процедур та заходів, що реалізуються державними та недержавними інституціями для зміцнення здоров'я населення, попередження захворювань, збільшення тривалості активного та працездатного віку і заохочення до здорового способу життя шляхом об'єднання зусиль усього суспільства [5].

Система громадського здоров'я як основа профілактичної медицини повинна передбачати основні заходи у сфері охорони здоров'я та бути спрямованою на збереження здоров'я населення і зменшення обсягу витрат на медичне обслуговування.

Ключовим елементом системи громадського здоров'я тривалий час залишалася Державна санітарно-епідеміологічна служба, основною метою діяльності якої було забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення. Вертикальна система санітарного нагляду, яка існувала до цього, займалася наглядом та інспектуванням. Зосередженість Держсанепідслужби на здійсненні тотального контролю не сприяла покращенню ситуації з рівнем захворюваності населення.

Функції у сфері громадського здоров'я у відповідній частині виконують також й інші центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які не включені до системи охорони здоров'я, зокрема Міністерство екології та природних ресурсів України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство молоді та спорту України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Зазначені центральні органи виконавчої влади не взаємодіяли з Держсанепідслужбою та Міністерством охорони здоров'я України у рамках єдиної системи, а конкурували і продовжують конкурувати між собою, їх функції та повноваження дублюються, обмін інформацією є формалізованим, що суттєво шкодить ефективності та оперативності реагування.

На регіональному рівні існують центри здоров'я, які повинні виконувати окремі функції у сфері громадського здоров'я, однак через недостатнє фінансування, а також відсутність координауючої установи такі центри не інтегровані до загальної системи громадського здоров'я.

Розгалужена мережа науково-дослідних інститутів та аналітично-дослідних установ у галузях епідеміології, гігієни праці, охорони навколишнього природного середовища тощо у структурі МОЗ та Національної академії медичних наук не сприяє розвитку системи громадського здоров'я. Медична наука не інтегрована до світового наукового простору, не використовує сучасні методи аналізу та моделювання ситуації, що призвело до формування політики у сфері громадського здоров'я майже без урахування сучасних наукових розробок.

Система санітарних норм та правил, що сформована за радянських часів, не відповідає сучасним вимогам законодавства та кращій практиці ЄС і потребує невідкладного удосконалення.

Через розгалуженість та нескоординованість системи громадського здоров'я не виконуються на належному рівні міжнародні медико-санітарні правила, імплементація яких у систему охорони здоров'я країни є частиною зобов'язань щодо європейської інтеграції України.

Забезпечення розвитку кадрових ресурсів у сфері громадського здоров'я потребує докорінних змін, оскільки відсутня система мотивації, конкурсного відбору та кар'єрного зростання. Актуальною проблемою є низький рівень оплати праці, що унеможлиблює залучення високопрофесійних кадрів.

Фінансування галузі охорони здоров'я також залишається неефективним.

Розв'язання існуючих проблем згідно з Концепцією громадського здоров'я передбачає здійснити шляхом: створення багатосекторальної системи громадського здоров'я з координуючою роллю МОЗ; посилення ролі міністра охорони здоров'я у сфері громадського здоров'я через запровадження принципу пріоритетності збереження здоров'я населення в усіх напрямках діяльності органів державної влади та визначення на законодавчому рівні повноважень міністра щодо подолання загроз та наслідків надзвичайних ситуацій, які можуть мати негативний вплив на здоров'я населення; забезпечення функціонування Центру громадського здоров'я МОЗ України як координатора програм та проектів громадського здоров'я; покладення на Центр громадського здоров'я МОЗ України функцій із супроводження управлінських рішень у сфері громадського здоров'я, зокрема із створення та підтримки єдиної інформаційно-аналітичної системи медичної інформації, методичного керівництва лабораторною та аналітичною роботою регіональних центрів громадського здоров'я.

Побудова системи громадського здоров'я в Україні стрімко набирає обертів. Уже створено шість центрів громадського здоров'я в Київській, Рівненській, Полтавській, Херсонській, Сумській та Чернігівській областях, завданнями яких є:

- співпраця з громадськими та міжнародними організаціями;
- моніторинг стану здоров'я населення, оцінка соціальних і економічних факторів, що впливають на стан здоров'я населення;
- розробка і реалізація стратегії з формування свідомого і відповідального ставлення населення до власного здоров'я і особистої безпеки;
- інформаційне забезпечення закладів охорони здоров'я, освіти, засобів масової інформації;
- створення комунікаційних кампаній з пропаганди формування здорового способу життя та мотивації населення до збереження здоров'я;
- проведення навчання медичного персоналу закладів охорони здоров'я з питань громадського здоров'я;
- залучення медичного персоналу закладів охорони здоров'я та громадських організацій до пропагандистської роботи з питань здорового способу життя;
- впровадження систем оздоровлення за технологіями, що передбачають, насамперед, збереження та зміцнення здоров'я, профілактику захворювань;
- організація заходів щодо профілактики соціально небезпечних хвороб (ВІЛ/СНІД, туберкульоз);
- організація виконання програм імунізації та нагляду за хворобами, які можна попередити вакцинацією;

– профілактика інфекційної захворюваності шляхом проведення вакцинації;
– комплексні заходи епідеміологічного нагляду за інфекційними та неінфекційними захворюваннями, виявлення ризиків для здоров'я населення;
– координація діяльності та взаємодії закладів охорони здоров'я щодо збору, обробки і аналізу інформації про стан здоров'я населення та ресурси системи охорони здоров'я;
– збір та аналіз інформації для формування регіональної політики і стратегічного управління у сфері громадського здоров'я [6].

Висновки

Система громадського здоров'я – основа профілактичної медицини, що втілює основні системні заходи у сфері охорони здоров'я та спрямована на збереження як популяційного, так й індивідуального здоров'я населення. Оскільки наявна система медичної допомоги в Україні фактично не

передбачає профілактичної складової частини, то виникає необхідність визначення нових підходів та розроблення програм для розв'язання проблем у сфері громадського здоров'я і забезпечення функціонування Центру громадського здоров'я МОЗ України як координатора цих програм та проектів. Створені центри громадського здоров'я забезпечать збереження та зміцнення здоров'я населення.

Перспективи подальших досліджень. Досягнення результатів у сфері громадського здоров'я безпосередньо залежить від поінформованості та обізнаності населення. Основними напрямками подальших досліджень є розробка, спільно з МОЗ України, програм комплексних заходів із попередження захворювань та популяризації переваг здорового способу життя, формування баз даних про стан здоров'я населення та середовища життєдіяльності людини.

Список літератури

1. Кульгінський Є. Пріоритетні напрями державної політики збереження громадського здоров'я України [Електронний ресурс] / Є. Кульгінський // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2016. – Вип. 3. – С. 84–91. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2016_3_14.
2. Москаленко В. Ф. Концептуальні підходи до формування сучасної профілактичної стратегії в охороні здоров'я: від профілактики медичної до профілактики соціальної / В. Ф. Москаленко. – К. : ВД «Авіценна», 2009. – 240 с.
3. Охорона здоров'я України: стан, проблеми, перспективи / кол. авт. ; за заг. ред. В. М. Князевича. – К. : [б. в.], 2009. – С. 5.
4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
5. Про схвалення Концепції розвитку системи громадського здоров'я [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1002-р. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249618799>.
6. Про утворення державної установи «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України» [Електронний ресурс] : наказ МОЗ України від 18.09.2015 р. № 604. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0604282-15>.
7. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/00ukraine-euassociationagreementbody.pdf> 13.
8. Ціборовський О. М. Шляхи систематизації законодавства України у сфері охорони здоров'я / О. М. Ціборовський, С. В. Істомін, В. М. Сорока. – К., 2011. – 72 с.

References

1. Kulhinskyi, Ye. (2016). Priorityetni napriamy derzhavnoi polityky zberezhenia hromadskoho zdorovia Ukrainy [Priority directions of the state policy of preservation of public health of Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia – State Administration and Local Self-Government*, 3, 84-91 [in Ukrainian].
2. Moskalenko, V.F. (2009). *Kontseptualni pidkhody do formuvannia suchasnoi profilaktychnoi stratehii v okhroni zdorovia: vid profilaktyky medychnoi do profilaktyky sotsialnoi* [Conceptual approaches to the formation of a modern preventive strategy in health care: from medical prevention to social prevention]. Kyiv: Avicenna [in Ukrainian].
3. Nakaz MOZ Ukrainy vid 18.09.2015 № 604 "Pro utvorennia derzhavnoi ustanovy "Tsentr hromadskoho zdorovia Ministerstva okhrony zdorovia Ukrainy" [Order of the Ministry of Health of Ukraine dated September 18, 2015 No. 604 "On Establishment of a State Institution" Center for Public Health of the Ministry of Health of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0604282-15> [in Ukrainian].
4. Kniazevych, V.M. (Ed.). (2009). *Okhrona zdorovia Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy* [Health care in Ukraine: status, problems, prospects]. Kyiv [in Ukrainian].
5. *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 lystopada 2016 r. No. 1002-r "Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku systemy hromadskoho zdorovia"* [Ordinance of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 30, 2016 No. 1002-p "On Approval of the Concept of Development of the Public Health System"]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249618799> [in Ukrainian].
6. *Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom. Uriadovyi portal* [Association Agreement between Ukraine and the European Union. Government portal]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/00ukraine-euassociationagreementbody.pdf> 13 [in Ukrainian].

7. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12 sichnia 2015 roku № 5/2015 "Pro Stratehiiu staloho rozvytku "Ukraina – 2020" [Presidential Decree No. 5/2015 of 12 January 2015 "On the Sustainable Development Strategy" Ukraine 2020"]. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].
8. Tsiborovskyi, O.M., Istomin, S.V. & Soroka, V.M. (2011). *Shliakhy systematyzatsii zakonodavstva Ukrainy u sferi okhorony zdorovia* [Ways to systematize the Ukrainian legislation in the field of health care]. Kyiv [in Ukrainian].

ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ОБЩЕСТВЕННОГО ЗДОРОВЬЯ В УКРАИНЕ

Н. А. Слободян

Тернопольский национальный медицинский университет имени И. Я. Горбачевского МЗ Украины, г. Тернополь, Украина

Цель: выявить проблемные аспекты формирования системы общественного здоровья, проанализировать современное состояние развития и определить основные приоритеты в сфере общественного здоровья.

Материалы и методы. В исследовании использованы методы анализа, синтеза и дедукции для выявления особенностей системы общественного здоровья в Украине и определения целевых ориентиров в отношении здоровья населения.

Результаты. Рассмотрены основные проблемы в сфере общественного здоровья. Система общественного здоровья, которая является основой профилактической медицины, должна предусматривать основные мероприятия в сфере здравоохранения и быть направленной на сохранение здоровья населения и уменьшение объема расходов на медицинское обслуживание.

Существующие в Украине на сегодняшний день элементы системы общественного здоровья действуют несогласованно и требуют оптимизации существующих ресурсов и существенного увеличения эффективности управления ими. Мероприятия по реформированию системы здравоохранения только усугубили кризис профилактической медицины. Причинами сложившейся ситуации с состоянием здоровья населения являются социально-экономический кризис, неблагоприятная экологическая ситуация, нездоровое питание, недостаточные физические нагрузки, высокий уровень распространенности табакокурения, употребления алкоголя и наркотических средств.

Концепция общественного здоровья в Украине предусматривает развитие региональных систем общественного здоровья – создание центров общественного здоровья в каждой области. Именно эта новая организация должна стать региональным координатором мероприятий общественного здоровья, быть гибкой и способной к борьбе как с инфекционными, так и неинфекционными заболеваниями, направленной на укрепление, защиту и сохранение здоровья населения, обеспечение определения социального детерминанта здоровья и социальной справедливости для согласования действий во всех секторах государственного управления.

Выводы. Поскольку существующая система медицинской помощи в Украине фактически не предусматривает профилактической составляющей части, возникает необходимость определения новых подходов и разработки программ для решения проблем в сфере общественного здоровья и обеспечения функционирования Центра общественного здоровья МЗ Украины как координатора этих программ и проектов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: система общественного здоровья; Центр общественного здоровья МЗ Украины; Концепция общественного здоровья.

PROBLEMATIC ASPECTS OF THE FORMATION OF PUBLIC HEALTH SYSTEM IN UKRAINE

N. O. Slobodian

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University, Ternopil, Ukraine

Purpose: to identify the problematic aspects of the formation of public health system, to analyze the current state of development and designation of the main priorities in the field of public health.

Materials and Methods. The study includes methods of analysis, synthesis and deduction to identify the aspects of public health system in Ukraine and set targets for public health.

Results. The main issues in public health are analyzed. The public health system, as a basis for preventative medicine, should encompass basic health care measures and be aimed at preserving the health of the population and reducing the cost of health care.

The current elements of the public health system in Ukraine act in an uncoordinated manner and require the optimization of existing resources and a significant increase in the efficiency of its management. Measures to reform the health care system have only deepened the crisis of preventive medicine. The causes of such situation include socio-economic crisis, unfavorable environmental situation, unhealthy diet, insufficient physical activity, smoking, alcohol and drugs abuse.

The Concept of public health in Ukraine envisages the development of regional public health systems – the creation of public health centers in each region. It is this new institution that should become the regional

coordinator of public health activities, be flexible and able to fight both infectious and noninfectious diseases, be aimed at promoting, protecting and preserving the population health, ensuring the definition of the social determinant of health and social equity to coordinate action across all general government sectors.

Conclusions. As the existing health care system in Ukraine does not actually provide a preventive component, it is necessary to identify new approaches and to develop programs which can solve public health problems and ensure Public Health Center functioning as a coordinator of these programs and projects.

KEY WORDS: **public health system; Public Health Center; concept of public health.**

Рукопис надійшов до редакції 09.07.2019 р.

Відомості про автора:

Слободян Наталія Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України; тел. +38(0352) 52-72-33.